

Сукач О. М., кандидат економічних наук, доцент, декан факультету економіки і менеджменту Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова, Україна

ORCID: 0000-0001-7150-0262

Козловська С. Г., кандидат технічних наук завідувач кафедри менеджменту і адміністрування Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова, Україна

ORCID: 0000-0002-1754-1220

Управління ризиками страхового ринку

Анотація. Сучасний страховий ринок має негативну тенденцію до скорочення його учасників. Основною причиною такого стану є збільшення ризиків, зростання збитковості страхового сектору, втрата платоспроможності учасників страхового ринку тощо. У статті досліджено сучасний стан страхового ринку України та визначено основні тенденції його функціонування. Визначено основні завдання та стратегії розвитку страхового ринку та його регулювання НБУ. Здійснено оцінку доцільності впровадження регулювання страхової діяльності за ризик-орієнтованим підходом. Методологія дослідження ґрунтується на сучасних положеннях статистичного та економічного аналізу, емпіричних дослідженнях.

За результатами дослідження визначено вплив ризиків на діяльність страхових компаній, здійснено їхню класифікацію та визначено основні підходи в управлінні ризиками. Обґрунтовано необхідність побудови оптимальної системи управління ризиками, яка матиме позитивний вплив на фінансовий стан страхових компаній.

Ключові слова: ризик; управління ризиком; страхування; страховий ринок; страховик; державне регулювання; класифікація ризиків; стратегія управління ризиками.

Sukach Olena, PhD in Economics Dean of the Faculty of Economics and Management Rauf Ablyazov East European University, Ukraine

Kozlovskaya Svitlana, PhD in Technical Sciences Head of the Department of Management and Administration Rauf Ablyazov East European University, Ukraine

Insurance Market Risk Management

Abstract. Introduction. The modern insurance market is characterized by a negative trend of reduction of companies-participants of the market. This situation is associated with a number of factors: crisis phenomena in the economy, a decrease in solvent demand, increased risks, growth of unprofitability of the insurance sector, regulatory work of the state. Purpose. The main purpose of the study is to analyze the domestic insurance market, to identify modern methods and approaches to risk management in the market. The research methodology is based on modern provisions of statistical and economic analysis, empirical research, as well as methods of expert assessments. Results. The article reveals the risks of insurers taking into account the specifics of their manifestation, as well as the specific features of risk management of insurance companies. The problems of managing risks that affect financial stability in insurance companies in modern conditions are examined in the article. A classification of insurance risks and their impact on insurance companies are prepared. It is shown that today a wide range of techniques for estimating the insurance risks exist. The reference points that should be included in the system of risk management of the insurance organization at the present stage are determined.

Conclusions. According to the results of the study, a decrease in insurance companies operating in the market, a decrease in premiums and total assets was noted. The expediency of building an optimal risk management system that affects the financial stability of the insurance business has been determined. The application of an integrated approach to risk management of insurance companies has been substantiated.

Keywords: risk; risk management; insurance; insurance market; insurer; government regulation; risk classification; risk management strategy.

JEL Classification: H12; G 32; G 22; O16.

Постановка проблеми. Інститут страхування виступає своєрідним стабілізатором економіки, який за допомогою певних інструментів та механізмів компенсує витрати та збитки, що виникають у суспільстві внаслідок техногенних, соціальних та природних катаклізмів. Сучасний страховий ринок як складова фінансової системи держави являє собою інструмент регулювання грошового обігу й створення

сприятливих макроекономічних умов сталого економічного зростання. Наявна структура страхового ринку не забезпечує стабільність вітчизняної економіки та постійно стикається з ризиками, які невпинно зростають під впливом фінансових криз. Основу сучасного страхового ринку становлять страхові компанії, які одночасно виступають об'єктом та суб'єктом управління ризиками на ринку страхування,

адже страхова компанія, з одного боку, створює умови забезпечення виплат у разі настання ризикової події, що призводить до певних негативних наслідків, а з іншого сама постійно перебуває під дією певних екзогенних та ендогенних чинників, що впливають на результати її діяльності.

У теорії фінансового менеджменту виокремлюють ризики, властиві будь-якому підприємству, та ризики, що притаманні лише страховим компаніям. Науковці та дослідники страхового ринку констатують, що нестабільність національної та світової економіки, яка підсилюється подальшим поширенням пандемії та скороченням підприємств, робочих місць, погіршенням умов життя та стану здоров'я населення, вимагає від фінансових інститутів формування нових моделей управління ризиками, у тому числі й на страховому ринку.

Відтак, актуальним постає питання впровадження ефективного ризик-менеджменту як на рівні певної компанії, так і всього страхового ринку, з метою забезпечення їхньої фінансової стабільності й надійності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання функціонування страхового ринку та діяльності страхових компаній активно досліджуються вченими й практиками. Дослідження системного ризику в страховому секторі визначили, що класична страхова діяльність не спричиняє збільшення системних ризиків для компаній [9]. Так, нетрадиційні види страхової діяльності підвищують уразливість страховиків [7]. Важливим фактором проявів ризиків у страховій діяльності виступає асиметрія в інформації [8]. Попри значні здобутки вчених, питання стабільності страхового ринку та мінімізації ризиків залишаються актуальними.

З метою врегулювання окремих питань у даному напрямі у вересні 2019 р. було ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг», згідно з яким з 01 липня 2020 р. Національний банк України став регулятором та наглядовим органом на ринку страхування [2]. З метою стабілізації на ринку Національним банком передбачено запровадження сучасної моделі регулювання ринку з урахуванням директив ЄС, світової практики регулювання та нагляду за ринком страхування та перестраховання. Ураховуючи специфіку

страхового ринку, НБУ планує здійснювати контроль за діяльністю страхових компаній та їхнє регулювання за ризик-орієнтованим підходом. Основою даного підходу має стати встановлення певних вимог до системи управління ризиками та формування системи раннього виявлення ризиків.

Відтак, НБУ передбачає, що система управління ризиками має бути розроблена з метою оцінки ризиків, які компанія братиме на страхування, та формування резервів; інвестиційної діяльності; управління ліквідністю та ризиками концентрації; операційного ризик-менеджменту; перестраховання та інших інструментів зниження ризиків [2].

Отже, ураховуючи результати досліджень науковців та ініціативи НБУ щодо регулювання страхової діяльності та управління ризиками на страховому ринку, питання побудови єдиної дієвої та надійної системи оцінювання, регулювання та управління ризиками й надалі залишається актуальним та потребує подальшого дослідження, особливо в умовах сучасного ведення бізнесу.

Формулювання цілей дослідження. Основною метою дослідження є аналіз вітчизняного страхового ринку, визначення сучасних методів та підходів управління ризиками на ринку. Методологія дослідження ґрунтується на сучасних положеннях статистичного та економічного аналізу, емпіричних дослідженнях. Пріоритетними методами дослідження було визначено методи кількісного, якісного та статистичного аналізу, а також методи експертних оцінок тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Страховий ринок у цілому й страхові компанії безпосередньо є доволі специфічними складовими національної економіки, адже їхня діяльність, зазвичай, ґрунтується на імовірнісних настаннях певних подій та невизначеності у часі. Страховий ринок є найбільш динамічним та нестабільним, що вимагає від страхових компаній регулярного перерахунку тарифів, зміни умов роботи з клієнтами тощо.

Наслідки світової кризи, що охопила всю Європу, негативно відобразились й на ринку страхування України. За останні чотири роки кількість компаній значно скоротилась (табл. 1). З ринку пішли не лише українські компанії, але й іноземні інвестори.

Таблиця 1 – Кількість страхових компаній

	2017 рік	2018 рік	2019 рік		9 міс. 2020 року
			за рік	9 міс.	
Загальна кількість страхових компаній	294	281	233	234	215
в т.ч. СК "non-Life"	261	251	210	211	195
в т.ч. СК "Life"	33	30	23	23	20

Джерело: побудовано авторами

Так, кількість страхових компаній станом на 30.09.2020 р. становила 215 одиниць [5], з яких 20 зі страхування життя (СК "Life") та 195, що здійснювали інше страхування (СК "non-Life"). За січень-вересень 2020 р. у порівнянні з аналогічним періодом 2019 р. кількість страхових компаній зменшилась на 19 одиниць, у той час як у 2018 р. кількість компаній скоротилась на 51 одиницю. Динаміка скорочення компаній у звітному періоді значно скоротилась проти 2018 р., проте подальше скорочення страхових компаній може призвести до погіршення конкурентного середовища на страховому ринку, зменшенню послуг та зниженню довіри до механізму страхування. Серед основних причин зменшення кількості компаній фахівці називають: підвищення вимог щодо ліцензування та впровадження страхової діяльності; падіння платоспроможності

учасників ринку, підвищення ризиків та зменшення попиту на страхові продукти.

Стан страхового ринку, рівень його інтеграції та попит характеризуються обсягами страхових премій та страхових виплат. Вагомого значення у визначенні стабільності ринку набуває рівень капіталізації страховиків, тобто обсяг власних коштів та страхових резервів тощо [6].

Так, за даними Національної комісії [1], що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, за 9 місяців 2019 р. на 5686,6 млн грн (16,3 %) збільшився обсяг надходжень валових страхових премій, обсяг чистих страхових премій збільшився на 4760,9 млн грн (18,8 %), у порівнянні з аналогічним періодом 2018 р. (табл. 2, рис. 1). У 2020 р. на 7594,8 млн грн відбулось скорочення премій, а розмір виплат збільшився на 13,1%.

Таблиця 2 – Основні показники діяльності страхових компаній

Стаття	9 місяців 2017 р.	9 місяців 2018 р.	9 місяців 2019 р.	9 місяців 2020 р.
Валові страхові премії, млн грн	31391,1	34875,3	40561,9	32967,1
Валові страхові виплати, млн грн	7375,1	8754,8	9845,6	11131,9
Рівень валових виплат, %	23,5	25,1	24,3	33,8
Чисті страхові премії, млн грн	20790,9	25388,5	30149,4	29271,8
Чисті страхові виплати, млн грн	7157,4	8467,0	9624,3	10817,5
Рівень чистих виплат, %	34,4	33,3	31,9	37,0
Обсяг сформованих страхових резервів, млн грн	21804,8	24833,2	29661,3	29614,8
Загальні активи страховиків (згідно з формою 1 (П(С)БО 2)), млн грн	56813,8	59468,2	66950,6	61626,3
Активи, визначені ст. 31 Закону України "Про страхування", млн грн	35350,6	38297,4	44829,0	48085,4

Джерело: побудовано авторами

Питома вага чистих страхових премій у валових страхових преміях за 9 місяців 2020 р. становила

88,8 %, 2019 р. – 74,3 %, що на 1,5 в.п. більше у порівнянні з 9 місяцями 2018 р.

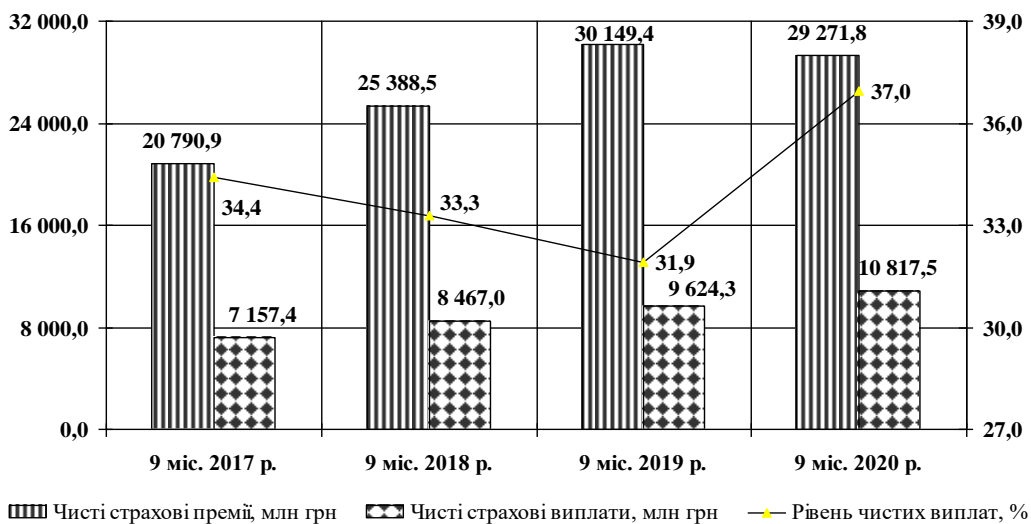

Рисунок 1 – Рівень чистих виплат страховими компаніями

Джерело: побудовано авторами

Рівень валових виплат 2020 р. у порівнянні з аналогічним періодом 2019 р. збільшився на 5,9 в.п. та становив 33,8 %. Проте рівень чистих страхових виплат станом на 30.09.2020 р. становив 37,0 %, що є найвищим показником за період даного дослідження.

Триває скорочення обсягів активів страховиків. З початку 2020 р. вони скоротилися на 4,6% і на кінець третього кварталу склали 61,6 млрд грн. Чистий прибуток страхового сектора за 9 місяців склали 2,8 млрд грн. Страхові компанії сплатили до держбюджету 1,3 млрд грн податку на прибуток.

Сформовані страхові резерви станом на 30.09.2020 р. скоротилися та становили 29614,8 млн грн. У порівнянні з аналогічним періодом 2019 р. зменшився й показник загальних активів страховиків на 7,9 %.

Статистичні дані демонструють невтішні результати діяльності страхових компаній, тому і ризик страховика постійно зростає.

Ризики, впливу яких зазнають страхові компанії в процесі своєї діяльності, мають різні джерела походження та вплив на фінансові результати страховика. Відтак, усі ризики, з якими стикається страхова компанія, підлягають певній класифікації в залежності від мети їх оцінювання. Так, вимогами до організації й функціонування системи управління ризиками у страховика (у редакції від 04.02.2014 р.) [4], визначено, що при здійсненні управління ризиками страховик повинен систематизувати ризики (рис. 2).

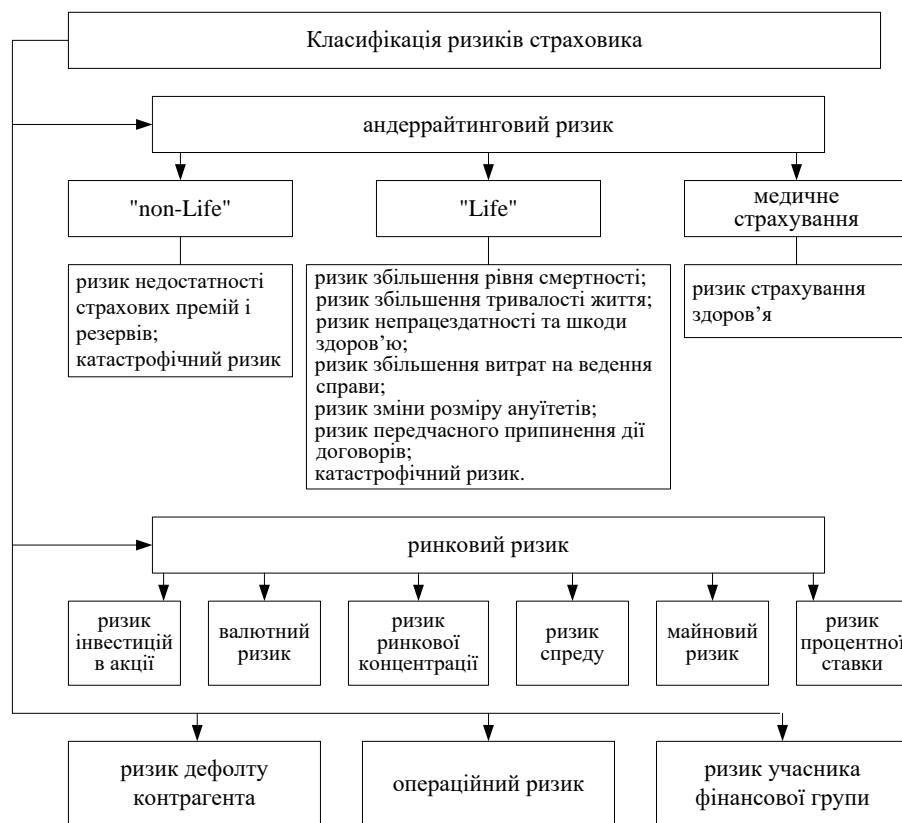

Рисунок 2 – Системна класифікація ризиків відповідно до норм законодавства

Джерело: побудовано авторами

Міжнародна асоціація органів страхового нагляду пропонує більш розширену класифікацію ризиків:

– технічні ризики – поточні ризики (ризик недостатності тарифів, ризик відхилення від планових показників, ризик помилки, ризик перестраховування) та особливі ризики (ризик надмірного або нескоординованого зростання, ризик ліквідації);

– інвестиційні ризики – ризик, пов'язаний із знеціненням вартості інвестованого капіталу, ризик ліквідності, ризик невідповідності, процентний ризик, ризик участі;

– нетехнічні ризики [10].

Виходячи із зазначених класифікацій ризиків страховика, у світовій практиці їхня оцінка здійснюється відповідно до класичної теорії портфеля, з урахуванням вимог Solvency II [11]. Міжнародні стандарти для страхового сектора Solvency II це – розробка Європейського управління зі страхування й пенсійного забезпечення (European Insurance and Occupational Pensions Authority, EIOPA), яка використовується у ЄС 1 січня 2016 р. [10].

Нормативи Solvency II подібні до міжнародних стандартів банківської діяльності Базель III. Дана система регулювання сприяє підвищенню захисту прав

споживачів та гарантує фінансову відповідальність відповідного сектора.

Як показує світова практика, існує чималий інструментарій оцінки й управління ризиками страхових компаній. Одним із найбільш розповсюджених методів є опціонне моделювання. За допомогою методів, які лежать у його основі, здійснюється оцінка основних показників ризику як окремого виду страхування, так і страхового портфеля в цілому. Використовуючи отримані дані, на основі методу опціонного моделювання страховик може розробити прогноз зміни прибутковості власного портфеля, у тому числі за умови його зміни в період дії договорів страхування з різними параметрами, що дозволяє оцінити ефективність бізнесу в майбутньому та підвищити надійність страхової компанії, забезпечивши активи більше якісними резервами.

Опціонне моделювання передбачає: оцінку основних параметрів страхової діяльності; оцінку основних актуарних показників страхового портфеля за видами страхування; фрагментування страхового портфеля за видами страхування; побудову таблиці ризиків страхової компанії; опціонне моделювання; формування характеристики страхового портфеля; корегування портфеля на основі прогнозних показників [3]. У практичній у якості критерію ефективності страхової діяльності використовується комбінований показник страхової діяльності, який розраховується за допомогою формули:

$$\text{COMBR} = (\text{LL} - \text{QR}) + \left(\frac{\text{AE}}{\text{CP}}\right) + \left(\frac{\text{DC}}{\text{EP}}\right)$$

де COMBR – комбінований показник діяльності страховика; LL – оцінка збитковості, яка розраховується як співвідношення отриманого збитку до зароблених премій; QR – частка перестраховальника; AE – аквізиційні витрати; CP – нарахована премія; DC – прямі видатки; EP – зароблена премія [3].

В Україні з метою управління ризиками на страховому ринку передбачається розробка певної

стратегії відповідно до «Вимог до організації і функціонування системи управління ризиками у страховика» [4]. Дана стратегія повинна містити мету та основні принципи управління ризиками; карту ризиків та їх допустимі межі; опис механізму виявлення та оцінки ризиків як систематичного процесу, що включає аналіз нових та переоцінку існуючих ризиків тощо. Відповідно до розробленої стратегії з метою управління страховими ризиками використовується: комплексний перестраховальний захист; моніторинг формування портфеля за його ключовими параметрами; аналіз страхових резервів; аналіз тарифної політики страхової компанії, у тому числі аналіз прийнятності рівня страхового ризику.

Висновки. Отже, за результатами виконаного дослідження нами визначено основні результати розвитку страхового ринку України в останні роки. Так, звернено увагу на скорочення страхових компаній, які діють на ринку, скорочення премій та загальних активів. Наслідки світової фінансової кризи невпинно збільшують ризиковість діяльності страхових компаній. Відтак, перед урядом та компаніями постає питання побудови оптимальної системи управління ризиками, які впливають на фінансову стабільність страхового бізнесу.

З метою ефективного управління ризиками необхідно розробити й запровадити концепцію фінансового моніторингу страхової компанії, яка буде враховувати вплив внутрішніх і зовнішніх факторів. Доцільним, на нашу думку, є створення надійної системи ризик-менеджменту та відповідного інструментарію розробки стратегії управління ризиками. Зокрема, необхідно реалізувати комплексний підхід управління ризиками (механізм та інструментарій управління).

Відтак, досконало сформована система управління ризиками сформує певні конкурентні переваги страхових компаній, дозволить стабілізувати їхнє фінансове становище, мінімізувати вплив внутрішніх та зовнішніх чинників тощо.

Література:

1. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-strakhovoho-rynku-Ukrainy.html>
2. Майбутнє регулювання ринку страхування в Україні : біла книга. К.: НБУ, 2020. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bila-knigamaybutnye-regulyuvannya-rynku-strahuvannya>
3. Мак Т. Математика ризикового страхування. М.: Олимп-Бизнес. 2008. 418 с.
4. Про затвердження Вимог до організації і функціонування системи управління ризиками у страховика : Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 04.02.2014 № 295.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0344-14#Text>
5. Статистика страхового ринку України. URL: <https://forinsurer.com/stat>
6. Сукач О. М., Сарана Л. А. Страховий ринок України: сучасні реалії та перспективи. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія : Економіка і менеджмент.* 2016. № 1. С. 106-113.
7. Braun, A., Schmeiser, H., Schreiber, F. (2017). Portfolio Optimization Under Solvency II: Implicit Constraints Imposed by the Market Risk Standard Formula. *The Journal of Risk and Insurance*, 84(1), 177–207.
8. Dardanoni, V., Forcina, A., Donni, P.L. (2018). Testing for Asymmetric Information in Insurance Markets: A Multivariate Ordered Regression Approach. *The Journal of Risk and Insurance*: 85, is. 1, pp. 107–125.
9. Eling, M. (2016). Systemic Risk in the Insurance Sector: A Review and Directions for Future Research. *Risk Management and Insurance Review*: 19, # 2, pp. 249-284.

10. Richtlinie 2009/138 / eg des europäischen parlaments und des rates vom 25. November 2009 betreffend die Aufnahme und Ausübung der Versicherungs- und der Rückversicherungstätigkeit (Solvabilität II) (Neufassung). Access mode URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/DE/TXT/PDF/?uri=CELEX072009L0138-20150331&qid=1430196758293&from=DE>
11. Querner, I. (2017). Solvency II: Das erste Jahr der Anwendung. *Gesamtverband der Deutschen Versicherungswirtschaft (GDV)*. Access mode URL: <https://www.gdv.de/resource/blob/9604/baeaffab9977ac11cf80f733bca02dde/download-der-praesentation-zum-solvencyworkshop---1246836283-data.pdf>

References:

1. Information on the state and development of the insurance market of Ukraine. Access mode URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-strakhovoho-ryнку-Ukrainy.html> [in Ukrainian]
2. White Book Future Regulation of Insurance Market (2020). K.: NBU. Access mode URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bila-kniga-maybutnye-regulyuvannya-rinku-strahuvannya> [in Ukrainian]
3. Mack, T. (2008). Mathematics of risk insurance. M.: Olympus Business. 418. [in Russian]
4. On approval of the Requirements for the organization and functioning of the risk management system of the insurer: Order of the National Commission for State Regulation of Financial Services Markets dated 04.02.2014 # 295. Access mode URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0344-14#Text> [in Ukrainian]
5. Statistics of the insurance market of Ukraine. Access mode URL: <https://forinsurer.com/stat> [in Ukrainian]
6. Sukach, O., Saran L. (2016). Insurance market of Ukraine: current realities and prospects. *Visnyk Skhidnoevropejs'koho universytetu ekonomiky i menedzhmentu*: 1, pp. 106-113. [in Ukrainian]
7. Braun, A., Schmeiser, H., Schreiber, F. (2017). Portfolio Optimization Under Solvency II: Implicit Constraints Imposed by the Market Risk Standard Formula. *The Journal of Risk and Insurance*. 84, is. 1, pp. 177–207. [in English]
8. Dardanoni, V., Forcina, A., Donni, P. (2018). Testing for Asymmetric Information in Insurance Markets: A Multivariate Ordered Regression Approach. *The Journal of Risk and Insurance*: 85, is. 1, pp. 107–125. [in English]
9. Eling, M. (2016). Systemic Risk in the Insurance Sector: A Review and Directions for Future Research. *Risk Management and Insurance Review*: 19, # 2, pp. 249–284. [in English]
10. Richtlinie 2009/138 / eg des europäischen parlaments und des rates vom 25. November 2009 betreffend die Aufnahme und Ausübung der Versicherungs- und der Rückversicherungstätigkeit (Solvabilität II) (Neufassung). Access mode URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/DE/TXT/PDF/?uri=CELEX072009L0138-20150331&qid=1430196758293&from=DE> [in German]
11. Querner, I. (2017). Solvency II: Das erste Jahr der Anwendung. *Gesamtverband der Deutschen Versicherungswirtschaft (GDV)*. Access mode URL: <https://www.gdv.de/resource/blob/9604/baeaffab9977ac11cf80f733bca02dde/download-der-praesentation-zum-solvencyworkshop---1246836283-data.pdf> [in English]

Ця робота ліцензована Creative Commons Attribution 4.0 International License